

SOBRE UN PLET DEL MONESTIR DE RODA D'ISÀVENA. A PROPÒSIT DEL CONTACTE DE LLENGÜES A LA RIBAGORÇA DEL SEGLE XIV: ORALITAT I DISCURS REPRODUÏT

INTRODUCCIÓ

D'estudis sobre el dialecte ribagorçà n'hi ha en abundància, només cal consultar la nombrosa producció bibliogràfica que existeix sobre la llengua parlada en aquestes contrades. Tal vegada un dels aspectes que més ha interessat als investigadors és el traçat dels seus límits; de fet, sovint es fa referència als trets dels parlars veïns —català, castellà i aragonès— ja que és en aquest aspecte en què es mostra més vivament el seu caràcter de transició: aragonès a l'Éssera, català a la Noguera Ribagorçana i curs alt de l'Isàvena i llenguatge de transició a la resta (cf. Veny 1982: 143 i Terrado et alii 2000: 161).

Així doncs, cal tornar a insistir que les fronteres lingüístiques poques vegades coincideixen amb les geogràfiques, i el més habitual és que no ho facin en absolut (cf. Frago 1980: 406 i Abad 2002: 1), tal com s'observa amb normalitat en tota la zona fronterera entre Aragó i Catalunya, més enllà dels límits polítics. Tanmateix, els estudis de tipus diacrònic sobre contacte de llengües en documentació medieval són més aviat minsos, i per aquesta raó resulta d'interès dur a terme una contribució a l'estudi d'aquest dialecte de frontera en un text ribagorçà medieval.

I. EL MANUSCRIT: CONTEXT HISTORICOSOCIAL

Aquest treball, per tant, es basa en l'estudi d'un manuscrit custodiat a l'Arxiu Capitular de Lleida, en el qual es relata el plet juridicoadministratiu mantingut pel prior del monestir de Roda d'Isàvena i els col·lidors reials sobre el pagament del peatge dels ramats, que efectuaven la transhumància al Pirineu. Aquest document del segle XIV representa una prova del que podia ser la llengua parlada pretèrita, ja que s'hi recull, de manera fidedigna, el testimoni dels interrogats.

Es tracta d'un llibre en format quartilla, en què s'ha aprofitat un pergami

reutilitzat —redactat en lletra gòtica librària força elaborada— que serveix d'enquadernació al manuscrit. L'única data que hi apareix —en els norantanou fulls que es conserven; en manquen els primers i darrers— és 1327; sí que hi ha més referències, en canvi, sobre els dies que fou redactat: «ii nones de novembre» i «iii nones de desembre», tot i que el text degué ocupar una franja temporal molt més àmplia, si es té en compte l'extensió i la quantitat de declarants que s'hi interroguen.

Sembla que la redacció del document està realitzada per diverses mans, per bé que la grafia és força uniforme¹ i l'únic nom d'escrivà que hi figura és el de Garsians Santii Portulesii, segons el text, «notari públic del monestir i home de Sant Victorian i de Graus»; tanmateix, en l'execució d'aquest tipus de documents sempre hi solien intervenir més d'un escrivà.

Hom sap que l'activitat d'escriure era pròpia de clergues fins ben avançat el segle XIV. Amb el temps, però, el document escrit va reemplaçar el jurament, que era oral per naturalesa. Un procés judicial com el que s'analitza és el suport més representatiu i la manifestació més clara del que ara s'exposa. Els processos d'aquest tipus s'escriuien sense cap pretensió literària, només amb el propòsit comunicatiu, que sovint permet destriar el que diu el testimoni del que anota l'escrivà (veg. Farreny 2004: 166). Entre el judici oral i l'enquesta escrita hi havia el pas previ de transferir el que se sentia a les taules de cera; el mateix dia o l'endemà es copiaven al paper, ja que com més temps passés entre la còpia i el trasllat més probable era introduir-hi modificacions, al mateix temps que la possibilitat d'errades es multiplicava si hi intervenien més mans (veg. Rabella 1998: 116). Conseqüentment, l'escrupolositat i minuciositat amb què s'enregistren els testimonis en aquest tipus de textos arriben a l'exageració, tot i que no s'allunyen mai dels límits de la realitat.

Pel que fa al contingut, es relata de manera exhaustiva com els pastors pujaven els bestiaris regularment a les valls pirinenques quan s'apropava l'estiu; aquest procés anual, anomenat *transhumància*, va conformar la vida i la societat dels pobles del Pirineu fins al segle XIV. Els trasllats es realitzaven per camins reservats per als bestiaris i rebien el nom de *cabanes*. La cabana de Benasc —que descriuen els pastors interrogats al llarg de tot el procés—, o conca superior del riu Éssera, és la zona més representativa de la Ribagorça i la més

1. Pel que fa al tipus de lletra —dada que, d'altra banda, permet confirmar que es tracta d'un text d'aquesta època—, és la cursiva aragonesa, els segles d'esplendor de la qual són el XIV i el XV. Els trets característics que la representen són els traços descurats —ja que és utilitzada per a documents corrents—, l'ampli desenvolupament dels pals superiors i inferiors, la perfecta separació de paraules, les formes amples i baixes de les lletres, la caiguda dels pals inferiors de la *s*, *i*, *f*, *p* i *q*, i el gir cap a l'esquerra que envolta el traç inferior de la *g* i la *r*, que es manté sense adoptar encara la forma típica aragonesa. Luisa d'Arienzo (1974) —i més tard Riesco (1996: 42)— va observar un indubtable influx francès de la lletra *bâtarde*, sobretot en l'aragonesa de finals del segle XIV i durant el regnat de Joan I (1387-1397).

extensa del Pirineu; duu cap al nord de França i al sud baixa per la vall del riu Éssera, s'eleva pel massís del Turbó i després de creuar-lo arriba a Roda d'Isàvena. Des del riu del mateix nom es dirigeix cap a les planes de Benavarri i Montsó. Aquesta cabana travessa el sector central de la vall, des de Benasc fins a Castejón de Sos.

II. L'ESTIL DIRECTE: UNA APROXIMACIÓ A LA LLENGUA PARLADA A LA RIBAGORÇA

En emprendre l'estudi d'un text medieval s'ha de tenir en compte que no es poden aplicar els mateixos valors com si fóssim davant d'un text contemporani, ja que l'escriptura d'aquell moment presentava uns condicionants que no s'ajusten en absolut als actuals. Els textos escrits són el resultat d'una evolució cultural, i quan es parla de textos històrics, com en aquest cas, s'han d'inscriure en aquesta tradició. No són, doncs, una manifestació espontània i, per tant, sempre cal fer referència al sistema cultural del qual formen part i que freqüentment no es valora suficientment.

És un fet evident que no es pot conèixer amb exactitud la llengua col·loquial pretèrita; sí que ens hi podem apropar, nogensmenys, per mitjà de la llengua escrita —la llengua col·loquial requereix d'una sèrie d'estratègies que no té l'escriptura. Efectivament, una de les característiques d'un procés criminal és la seva proximitat a la vida «real», o sigui, a la seva relació directa amb els fets quotidians, i més encara quan en aquest tipus de gènere apareixen sovint fragments en estil directe en què la llengua escrita s'apropa a la llengua parlada, ja que els escriptors respecten aquest estil en passatges corresponents a certs moments de la declaració, decisius per al bon desenvolupament d'un procés.

Els documents d'aquest tipus, tal com adverteix Veny (1986: 150), són el reflex més exacte i fidedigne del registre col·loquial ja que es manifesta «en les deposicions judicials transcrits poc després d'haver tingut lloc, amb un intent de reproducció literal». El document escrit es converteix, doncs, en l'única eina de la justícia, en l'única prova amb què el jutge es pot recolzar per esbrinar els fets. Podria dir-se que l'escriptura detura l'acció i transmet els esdeveniments tal com van succeir —o almenys així hauria de ser—; és aquesta la raó per la qual els textos, a més de ser versemblants, han de ser vertaders i per aconseguir aquest efecte el principal recurs amb què compta la llengua és el discurs directe i indirecte.

En aquest procés legal, des del punt de vista formal, cal distingir quatre registres (veg. Miralles 1980: 558-564 i 1984: 46 i Rabella 1998: 127-130) que, sovint, tenen a veure amb la llengua que s'empra en cadascun d'ells. Així doncs, en primer lloc s'ha d'esmentar el registre *juridicoadministratiu* —en què l'ús del llatí és una de les seves característiques principals; correspon a aquest

nivell la introducció dels fets i els encapçalaments de les declaracions—, l'*epistolar* —aquí cal ubicar l'intercanvi de cartes que s'aporten durant el procés i que estan escrites en llatí i en un aragonès força castellanitzat— i, finalment, els més interessants per a la nostra recerca són el *narratiu* i el *colloquial*, escrits en català i aragonès. El primer correspon a la narració en estil indirecte de les declaracions i dels interrogatoris de les persones implicades en el procés, mentre que el segon, té com a tret definitori, l'estil directe i es caracteritza per l'espontaneïtat i l'expressivitat lingüística i comunicativa.

Els notaris, com adverteix Terrado (1986: 37), en aquest tipus de documents, procuren reflectir curosament el *tenor* del discurs i també el to en què van ser pronunciades les paraules, les seves connotacions pejoratives, la construcció de les frases i el *mode del discurs*, ja que el jutge haurà de prendre una decisió tenint en compte aquests dos factors, com s'observa en el següent exemple:

Item dixo que aquest anno present lo dito Domingo de Buil peynora III oveyllas del dito Domingo de Móra e de Ramon del Campo e de Garuç de Carrasquer e de Juhan de Casasnovas, homes del monesteri de Roda, per guiage que lis demanava per los bestiaris sos que passavan per Puyo, e ells dixeren que no pagarian guiage que no'n devien pagar *que franchs n'eran*, e'l dit Domingo de Buil retingués las ditas III oveyllas e ls diçs homes de Roda, de qui eran las ditas III oveyllas, no han volgut pagar lo dit guiage e an lexades las ditas oveyllas perdre o en poder del dito Domingo de Buyl, *que més volen perdre les dites oveyllas e estar forçats* (f. 52r).

Referent al *mode del discurs* d'aquest document ribagorçà, cal assenyalar que el model del registre directe és el diàleg espontani recollit de manera acurada pel notari. En el text s'hi adverteix una estructura força codificada; abans de cada intervenció dels testimonis se segueix el següent esquema: una fórmula d'encapçalament, en llatí, en la qual es presenta l'interrogat amb nom, cognoms, lloc de residència, vincles familiars, etc.² i s'indica, a més, que fa jurament sobre el que dirà. Tot seguit, es pregunta sobre una sèrie d'articles, que es reiteren al llarg de tot el text i dels quals, sovint, s'ometen algunes parts. El tribunal, segons sembla, només pretén anotar el testimoni sobre el que han vist; són preguntes directes, les mateixes per a tots els interrogats, que conclouen amb respostes tan taxatives que fa que es repetei-

2. És un tret característic aquest tipus d'informació sobre cada testimoni que conforma etiquetes identificatives que solen estar constituïdes per diferents elements que obeeixen a raons fiscals o contributives, per tal d'assenyalar tota la informació possible sobre un individu determinat. Així doncs, contrasta amb aquesta tendència el progrés dels noms únics o del conjunt format per *prenom + cognom + titllet*. Són dades que fan referència al lloc d'origen o de residència; als seus vincles familiars o a l'ofici que desenvolupaven, i sempre hi ha implícits dos elements, aquell sobre el qual es parla i aquell sobre el qual s'estableix la referència (veg. Moret 2009).

xin estructures del tipus: *segons que hoy dir* (f. 62v, l. 2), *ha oyt dir* (f. 58v, l. 14), *vehé e oy* (f. 80r, l. 14), *segons que per el són desús deponidas* (58r, l. 4), *no oy ni vehé* (70v, l. 12), *ni hoy ni sabe* (86v, l. 7). El mode d'expressió es manifesta per frases curtes, emfasitzant amb fórmules interrogatives i exclamatives —que òbviament no es marquen en el text original—, com s'observa a continuació:

lo dit prior tench-se'n per agreujat e dix al dit testimoni qui parlla:

—Veus que han feyt los pageses de Roda, allèn són passaçs ab la cabana e no m'an vist per paor que no me aguessen de dar I molton. Vejaçs qual desconexença m'an feyta!

E ab fellonia dehya, —ant de tan agra no-n vejaron. Vejaçs qual desconoxença m'an feyta!

E'l dit testimoni que parlla dix-li e pregava-li que no se'n mogué e que no sabian que se avian feyt, —que lauradors e pastors eran, e que no-s mogué que totavía farián ço que ell volgués.

E'l dit prior no-s volgué ben assegurar de sa fellonia que per la dita rahon avia e despuys no passà pus de xv dias que Domingo de Buil fo en Roda e demanà guiage als homes de Roda per sos bestiar, e eran allí lo dit prior e el dit testimoni qui parlla. E'l dit testimoni qui parlla dix al dit prior que en Domingo de Buil demanava guiage als homes de Roda e que se'n maraveyllava fort perquè ant no avia oyt demanar guiage a la cabana, ni bestiar del monestir ni de homes de Roda, però que Domingo de Buil era gran son amich e que no calria al dit prior de Roda parllar que ell ho faria remanir. E el dit prior de Roda dix:

—lixa't-los que yo ho façs fer per la desconoxença que a Palaou me han feyta; e lexa't-los vexentur que vexanto dat intellectum.

E aquestas paraulas en latín dix dos o iii vegadas [...] e que açò dehya al dit testimoni qui parlla apartadament, que no-n entenessen los altres canonges ni altres gençs qui allí eren (f. 53v-54v).

Tanmateix, des del punt de vista lingüístic, el tret més interessant del plet és la forma en què s'empren aquestes varietats romàniques. D'una banda, presenta passatges en què el català i l'aragonès —amb les peculiaritats pròpies de la zona de què provenen— s'allunyen, i d'altres en què aquestes llengües romàniques semblen estar més pròximes. Tot seguit, es mostren tres fragments del procés. En el primer, els trets catalans hi són més accentuats que no pas en el segon, en el qual la llengua que es representa s'aproxima a les característiques de la varietat romànica aragonesa. En el tercer paràgraf, no gensmenys, la conjunció de trets d'una i altra llengua fa que el text esdevingui híbrid:

Feu fermança Domingo de Arbona fyll del dit Berenguer de Arbona, testimoni qui parlla, e puy lo dit Domingo de Arbona per la dita fiança age apariat viii sous e pagar-los al dit Pere de Benavarre, e puy majoral de las ditas cabanas feren pagar

los diçs viii sous en la fira de Roda al dit Domingo de Arbona, a aquells de qui eran los diçs bestiaris estraynns, per los quals los viii sous avia pagaçs e pariaçs per lo dit guiage (f. 2r, l. 10-15, 2v, l. 1-3).

Dixo que ben ha xx annos passaçs que él estava pastor e estié assoldadado per iii^{es} ans contínuament con don Ramon Garuçs, homine del prior de Roda, estadant ne-l término de Roda, lugar que yes dito Al campo, e en aquells iii ans quada hun anno guardava las oveyllas del dito don Ramon Garuçs, que yeran entrò a CC oveyllas, e del estiu estavan e guardavan-las en las muntaynas de en Bernat de Aspés que eran en Ribagorça (f. 20r, l. 8-15, 20v, l. 1-3).

E pagat aquell guiage per aquells bestiaris estranis comenaçs, vehé lo dit testimoni qui parlla, comenava de la dita coyllita que ell lo peynoren ni costreyren de las ditas cabanas dels bestiaris de Roda a pagar guiage, quar lo dit en Berenguer era hom de la horde del monestir de sent Victorian e deçian e avian oýdo dir moltas vegadas que per las cabanas dels bestiaris de Roda no devian pagar guiage, [...] e qui les ne peynoràs e que-ls ne costreyren que farian peccat. E axí que ell no queria fer peita, ni tort, ni peynorar ni costreyrenar per fer pagar guiage a las ditas cabanas de Roda qui són de la eglésia e de orden, los quals, en Portolés de Bayona e en Pere Jusseu e Domingo Buil, quada hun per si quan li comenaren la coyllita del dit guiage deçieron-li que lis plaçia molt, e absolveren lo que no peynoràs per lo dit guiage las cabanas de Roda (f. 3v, l. 15, 4r, 1-14, 4v, l. 1-4).

En tot el manuscrit, tanmateix, s'adverteixen característiques pròpies de la llengua de la zona objecte d'estudi, com el plural femení acabat en *-as*: *oveyllas*, *muntanyas*, *cabanas*; la diftongació provinent del grup llatí *-ACT-*: *feyt ~ feyto*, *feyta*, *feytas*, *pleyt*, *peyta*, etc.; la palatalització del grup *-RL-* a *parlla*;³ la [y] de *puyava-las*, *puyavan*, *puyà*, etc.

És d'ús quasi general la forma *homes*, que apareix cent noranta-quatre vegades en tot el text, sense la *-n* del grup romànic *m'n* (<HOMINE), comuna en català occidental (veg. Veny 1982: 102). Tanmateix, aquesta consonant es recupera al final d'aquest plet, tot i que només se'n documenten onze ocurrències. Quant a la morfologia verbal, s'hi atesta un cas de la terminació *-iva* a *restituiva*, però la tendència general són les terminacions en *-ia*, com en català general.

Així mateix, s'assenyalen trets pròpiament aragonesos, com els resultats del verb *ser*, tant en present, *yes*, com en imperfet, *yera*, *yeran* —variants entre les quals l'escrivà vacil·la en el mateix paràgraf, com s'observa en els fragments que es presenten més endavant— amb diftongació de Ě, o el paradigma de perfet amb les terminacions en *-é*, en casos com *vehé* o *estié*, *-ó*, a *peynnoró* i *passó*, *-astes*, com a *demandastes*, o *-aron*, *exivernaron*, *compossaron* (veg. Enguita/Lagüens 1989: 14).

La línia que separa les dues llengües és tan tènue que de vegades costa

3. Tret graficofonètic que s'adverteix sense excepció en tot el document.

discernir on comença una i acaba l'altra i les raons poden ser molt diverses. Si es tenen en compte els factors històrics, cal assenyalar que el català era llengua prestigiosa a l'Aragó, coneguda i practicada especialment pel funcionariat també en territoris on no era llengua pròpia (cf. Quintana 2006: 218). Fou al segle XIV que Roda va perdre ja definitivament el caràcter de seu episcopal, i el que hi romania fou dut a Lleida, de tal manera que només hi quedà un priorat amb domini sobre una part de les terres i parròquies del voltant. Aquest bisbat era de llengua catalana, tant parlada com escrita —així ho demostra la gran part de documentació, sobretot en format pergamí, conservada d'aquest fons—, fins que l'any 1571 passà a formar part del nou bisbat de Barbastre, en el qual predominà l'aragonès com a llengua parlada i el castellà com a escrita (veg. Abadal 1952: 7-82 i Ubieto 1956-1957: 327-337). Les escasses persones que sabien escriure n'havien après del clergat, per tant, els escrivans disposaven a l'hora d'escriure d'una tradició escripturària catalana que no devia coincidir amb llur parlar espontani.

La dificultat de verificar a qui pertany el registre que s'empra en el text ve donada per la manca de signes gràfics que permetin explicar quin és el límit del parlament dels enquestats. S'ha de tenir en compte, en primer lloc, que l'oralitat és condicionada per l'escriptura; a més, els enquestats estan obligats a declarar, per la qual cosa ho fan per pressió.

Així doncs, l'objectiu de l'investigador ha de ser tractar d'indagar quins són els fragments d'oralitat que introdueixen els escrivans. Tanmateix, si s'observa el conjunt del text, hi ha parts on de vegades els pastors «parlen» més català que l'escrivà o, al contrari, l'ordre s'inverteix. Les diferències entre l'interrogat i l'interrogador no són del tot clares, i podria inferir-se que l'escrivà devia conèixer les tres koinés de l'època —la llatina, la catalana i l'aragonesa— i, influenciat pel que deien els testimonis, devia representar el dialecte que sentia fins i tot en els paràgrafs introductoris en què es realitzen els interrogatoris als testimonis.

S'han seleccionat uns fragments que corresponen als fulls 10r i 10v del text, per tal d'il·lustrar aquestes interferències:

- Interrogat si ls diçs homes los diçs xv sous pagaren per força, e si allegavan franqueça de no pagar.
- Dixo que no sabia, que quan lo dit Pere Benavarre venie que de todas cosas eran ja aveniçs e que no vedie ni oÿe més sinó lo que de suso ha dito. Item dixo que de v annos entachà lo dito Pere Benavarre és coyllidor en Puyo del guiage dels bestians que pasan per Puyo per lo dit Domingo Buil, e que ell ha peynnorado los bestians dels hòmens de Roda que passavan per Puyo, quan ne passavan en los diçs v annos per lo guiage de aquells bestians, e que aquells homes de Roda pagavan e pagaron a ell lo guiage de aquells bestians.
- Interrogat si sabia de qual lugar de Roda yeran los diçs homes que pagavan lo dit guiage a ell.

- Dixo que-l uno era Domingo Garuços e-l otro Ramon del Campo, estadançs en lo termen de Roda, e de altres homes del terme de Roda dels quals no se remembra.
- Interrogat si per toçs los ditç v ans o per quançs o per quals de aquells li fo pagado lo dit guiage per los diçs homes de Roda.
- Dixo que per alguns ans dels diçs v ans quan ne passavan, mas que no sabian quançs ni quals ans, que no li membrava.
- Interrogat si-l dit guiage, los diçs homes pagavan per grat o per força allegan franqueça de no pagar lo dit guiage.
- Dixo que quan las ditas cabanas o bestiar dels homes de Roda sobrediçs passaron per Puyo, que-l dit Pere Benavarre aturà e peynorà las ditas cabanas que li pagassen lo dit guiage, e els diçs homes de Roda deçian que tort lis façia, que no devian pagar que franchs eran de no pagar guiage, però axí aturaçs e peynoraçs pagaron totavía que-n passaron, depús lo dit Pere Benavarre fo coyllidor del dit guiage.
- Interrogat si sabia per qual raçon lo dito don Guillem de Castelnou avia feyto lo dito manament.
- Dixo que no, respueys però que-l dito don Guillem de Catellnou fué muerto, lo dito Pere Benavarre per III ans que fou estaçs, despuys vehén que la cabana del bestiar pròpria del prior e del capítol de Roda passà per Puyo e ell peynorà-la, que li pagàs guiage e despuys ell tinén aquellas peynoras portaren-li carta del dito Domingo Buyl, que soltàs aquellas peynoras e ell soltà-las.
- Interrogat si sabe, vedie o oÿe que en algun tiempo per la dita cabana pròpria del prior e del capítol de Roda se pagàs guiage.
- Dixo lo que desuso e que no y sabia màs.

L'escrivà, com s'observa, escriu *yeran*, mentre que el pastor diu *era*, però vacilla entre les formes *dix* ~ *dixo*, *dit* ~ *dito* i *temps* ~ *tiempo*. Les diferències entre el cal·lígraf i el testimoni no són clares, contràriament al que passa entre català i castellà en els textos del segle XVII que estudia Montoya (1989) del País Valencià.

Els notaris, més que reproduir el parlar aragonès de frontera, el que fan és escriure en la koinè aragonesa força castellanitzada, i així ho demostren tots els imperfets que són en *-ia*, *avia* (f. 28r, l. 9), *sabia* (f. 28v, l. 9) o *perdia* (f. 39v, l. 12); els perfets que s'hi atesten són en *-àron*, com *pagaron* (f. 3r, l. 1), *peynoraron* (f. 2v, l. 15), *demanaron* (f. 2v, l. 15), i *-iéron*, *deçieron* (f. 4v, l. 3), *metieron* (f. 8r, l. 2) o *estieron* (f. 20v, l. 10). L'article, a més, presenta les formes del català nord-occidental, amb el típic ús de *lo/los* després de consonant i pausa, altrament *l'ls* —cosa que també afecta molts pronoms àtons. Tanmateix, hi ha algun cas d'*el* i *els* després de pausa, en què potser l'escrivà ha omès per descurança un *que* —i aleshores s'assenyalaria *que·ls*. Interessa destacar els sintagmes *el dit batlle*, *el otro*, *el dit*, *el dit prior*, *els diçs bestiar* —exemples que s'haurien de llegir: *e-l* o *e·ls*, si és té en compte la freqüència de coordinades en la sintaxi medieval i que l'article *el* encara no es documenta en aquesta època, com s'adverteix en la frase següent:

e aquell an ell peynorà las cabanas dels bestiar del honrat en Ponç de Aguilaniu, la vegada prior de Roda, e de sos homes que li pagassen guiage per los diçs bestiar **e·l dit en Ponç de Aguilaniu**, prior de Roda, recorregué al dit n'Eximén Péreçs de lo Gran e mostrà-li un privilegi (f. 27r, l. 9-14).

Així mateix, s'observen les desinències ribagorçanes típiques en *-as*, tant del verb com del nom, *oveyllas* (f. 51v, l. 17, pàssim), *Casasnovas* (f. 48r. l. 2, pàssim), i *-an*, a *envian* (f. 52r, l. 1), *fayan* (f. 52r, l. 6), pròpies tant dels parlars locals com de textos aragonesos i castellans, i no tan estranyes en algun de català.

FINAL

La lingüística aplicada sembla ser, del tot, una ciència exclusivament sincrònica. Tal vegada per aquesta raó els estudis diacrònics de tipus dialectal, o de qualsevol mena, duts a terme sobre textos escrits es miren amb certa reticència. Un dels arguments més difosos quan es consideren els textos escrits d'altres èpoques com a instrument per a l'estudi d'un estat de llengua és que no són exponents d'una varietat oral perquè es tracta de dos formes contextu- als funcionals diferents. Això, òbviament, és cert; tanmateix, no és menys cert que la lingüística s'ha comportat —i encara ho fa— com si no hi hagués altra manera d'estudiar la llengua que no fos l'escrita.

Estudis precursors com els de Miralles (1984) o Farreny (1986 i 2004) han obert el camí per aproximar-nos una mica més a la llengua parlada pretèrita. Tot i que queda molt per fer —ja que encara roman molta documentació en arxius a l'espera que estudiosos del saber l'analitzin—, aquests tipus de textos són l'esclatxa que ens condueix cap a noves referències sobre la llengua que parlaven els nostres avantpassats.

MARIA TERESA MORET OLIVER
Universitat de Saragossa

BIBLIOGRAFIA

- Abad 1998: Mercedes ABAD, «Oralidad y discurso reproducido en los textos históricos: “La averiguación de Loja” (1509)», *Revista de Investigación Lingüística*, vol. 1, núm. 2, 5-34.
- 2002: Mercedes ABAD, «La frontera lingüística murciano-andaluza desde una perspectiva diacrónica», *Revista Electrónica de Estudios Filológicos*, III (març 2002) [consulta en línia: <http://www.um.es/tonosdigital/znum3/estudios/LaFronteraPLANT.htm>].
- Abadal 1952: Ramón DE ABADAL, «Origen y proceso de consolidación de la sede ribagorzana de Roda», *Estudios de Edad Media de la Corona de Aragón*, 5, 7-82.
- Arienzo 1974: Luisa D'ARIENZO, «Alcune considerazioni sul passaggio dalla scrittura gotica

- all'umanistica nella produzione documentaria catalana dei secoli XIV e XV», dins Francesc C. Casula / Luisa D'Arienzo, *Studi di paleografia e diplomatica*, Pàdua, CEDAM.
- Bruguera / Massot i Muntaner 1980: Jordi BRUGUERA / Josep MASSOT I MUNTANER (ed.), *Actes del Cinquè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- DCVB: Antoni M. ALCOVER / Francesc de B. MOLL, *Diccionari català-valencià-balear* [consulta en línia: <http://dcvb.iecat.net>].
- Enguita / Lagüens 1989: José María ENGUITA / Vicente LAGÜENS, «El dialecto aragonés a través de algunos documentos notariales del siglo XIII: una posible interpretación de variantes», *Aragón en la Edad Media*, 8, 383-398.
- Farreny 1986: Maria Dolores FARRENY, *Processos de crims del segle XV a Lleida: transcripció i estudi lingüístic*, Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs / Diputació Provincial de Lleida.
- 2004: Maria Dolores FARRENY, *La llengua dels processos de crims a la Lleida del segle XVI*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans («Biblioteca Filològica», XLIX).
- Frago 1980: Juan Antonio FRAGO, «Sobre el léxico aragonés. Datos para el estudio de su frontera con el catalán noroccidental a mediados del siglo XV», dins Bruguera / Massot i Muntaner (1980: 405-440).
- Miralles 1980: Joan MIRALLES, «Sobre l'ús lingüístic en les viles medievals mallorquines. Els llibres de cort reial», dins Bruguera / Massot i Muntaner (1980: 535-569).
- 1984: Joan MIRALLES, *Un llibre de Cort Reial mallorquí del segle XIV (1357-60). Introducció, transcripció i estudi lingüístic*, 2 vol., Mallorca, Institut d'Estudis Baleàrics / Moll.
- 1998: Joan MIRALLES, «Per a una tipologia del català col·loquial a l'Edat Mitjana», dins Joan Mas i Vives / Joan Miralles i Monserrat / Pere Rosselló Bover (ed.), *Actes de l'Onzè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*, 1, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 227-263.
- Montoya 1989: Brauli MONTOYA, «Un repte per a la lingüística històrica: Copsar la llengua parlada del passat», *Caplletra*, 6, 71-86.
- Monterde 1999: Cristina MONTERDE, «Aportaciones al estudio del notariado aragonés en el siglo XIV», dins *Aragón en la Edad Media XIV-XV. Homenaje a la profesora Carmen Orcástegui Gros*, Saragossa, Universidad de Zaragoza, 1089-1098.
- Moret (en premsa): Maria Teresa MORET, «A propòsit d'alguns antropònims en fonts documentals medievals ribagorçanes», dins xxxviè *Col·loqui de la Societat d'Onomàstica (les Borges Blanques, 2009)*.
- González Ollé 2007: Fernando GONZÁLEZ OLLÉ, «Opciones y preferencias lingüísticas del Rey Pedro IV de Aragón», *Revista de Filología Española*, LXXXVII, 2, 293-322.
- Quintana 2006: Artur QUINTANA, «Les llengües de la documentació de l'Arxiu del Consell de Les Païus d'Isàvena del 1546 al 1667», *Alazet*, 18, 217-250.
- Rabella 1998: Joan Anton RABELLA, *Un matrimoni desavingut i un gat emmetzinat. Procés criminal barceloní del segle XIV*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans («Biblioteca Filològica», xxxvi).
- Riesco 1996: Ángel RIESCO, *Paleografía y diplomática*, 2 vol., Madrid, UNED.
- Terrado 1986: Xavier TERRADO, «Registres lingüístics i llenguatge notarial», *Revista de llengua i dret*, 7, 35-46.
- Terrado et alii 2000: Javier TERRADO / Jesús MARTÍN DE LAS PUEBLAS / Moisés SELFA, «Las décimas de Castejón de Sos ¿Vestigios del Primitivo Romance Ribagorzano?», *Alazet*, 12, 161-200.

Trench / Canellas 1988: Josep TRENCH / Àngel CANELLAS, «La cultura dels escribes i notaris de la Corona d'Aragó (1344-1479)», *Caplletra*, 5, 5-38.

Ubieto 1956-1957: Antonio UBIETO, «El origen ilerdense de la sede de Roda», *Ilerda*, xx-xxi, 327-337.

Veny 1982: Joan VENY, *Els parlars catalans*, Palma de Mallorca, Moll.

— 1986: Joan VENY, «Mètode filològic», dins id., *Introducció a la dialectologia catalana*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 145-175.

